

نقش والدین و مربیان

در پرورش و رشد زبان

برقراری ارتباط با دیگران است، می‌توانند ضمن آشنایی با انواع زبان و به کارگیری روش‌های رشد زبان، قدرت بیان را در فرزندانشان بهبود بخشند، چرا که اساسی‌ترین توانایی‌های تحصیلی، یعنی خواندن و نوشتن، مبتنی بر فعالیت‌های پیچیده‌ای است که مستقیماً با درک زبان ارتباط دارند.

تعریف زبان و شکل‌گیری آن

مهم‌ترین ابزار انسان‌ها برای برقراری ارتباط با یکدیگر، زبان است. زبان ابزاری است برای بیان اندیشه‌ها و در عین حال بهتر اندیشیدن. کودک نیز برای برقراری ارتباط با دیگران از زبان استفاده می‌کند. تکامل زبان در کودک از ویژگی‌هایی برخوردار است که آگاهی از آن‌ها در شناخت هر چه بهتر کودک مؤثر است. (احدی و بنی جمالی، ۱۳۷۳، ص ۱۶۶)

اغلب افراد تصور می‌کنند که زبان کودک با به کارگیری اولین کلمات آغاز می‌شود. ولی در واقع، یادگیری سخن گفتن فقط یکی از ابعاد پیشرفت کودک در یادگیری زبان است که خود بر پایه بسیاری از تجارب قبلی او بنا می‌شود. دو شاخه رشد زبان، یعنی ارتباط و صداسازی (آواگری)، به موازات همدیگر در طول سال اول حیات رشد می‌کنند. نوزادان و بزرگسالان از طریق فعالیت‌های مشترک استفاده از زبان توسط بزرگسالان، از همان روزهای اول با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. نوزادان در حدود یک سالگی احساس روشنی نسبت به نقش زبان در ایجاد ارتباط پیدا می‌کنند و مقدار زیادی از آن را می‌فهمند. برای مثال، کودک در سن هشت یا نه سالگی، در برابر سؤال دیگران، ممکن است به بینی، دهان

سیده لیلا مصلحی

روان‌شناس بالینی - تنکابن

مقدمه:

یکی از هدف‌های اصلی نظام آموزش و پرورش کمک به دانش‌آموزان برای کسب قدرت بیان مطالب به صورت مطلوب است. معلمان و والدین با آگاهی از این که زبان ابزاری برای بیان اندیشه‌ها و عقاید، مطالب و خواست‌ها و

یا چشم خود اشاره کند. از سوی دیگر، نوزادان در این مدت با گریه، غان و غون و مِنّ و مِنّ توانایی صداسازی خود را کامل می‌کنند. دو شاخه ارتباط و صداسازی اغلب در طول سال اول از یکدیگر جداست، ولی در سال دوم با یکدیگر ادغام می‌شود و صداسازی نیز نوعی شیوه ارتباط می‌گردد. ترکیب ارتباط و صداسازی، آغاز دوره زبانی یا زبان حقیقی را نشان می‌دهد (پیتو، ۱۹۸۸) که انتقال از یک آواگری بی معنا (مِنّ) و مِنّ به سخنگویی معنادار (اولین کلمات نوزاد) است. این انتقال یکبارہ صورت نمی‌گیرد، ولی از سن نه ماهگی می‌توان عناصری از زبان، مشابه کلمات را در صداهای کودک یافت. (گلاور، ۱۳۸۱، ص ۱۶۰)

انواع زبان در کودکان

زبان علامتی - نشانه‌ای:

کودک، در برقراری ارتباط با دیگران، ابتدا از زبان علامتی - نشانه‌ای و سپس از زبان گفتاری استفاده می‌کند. تکامل زبان در کودک، در حقیقت، گذر از زبان علامتی - نشانه‌ای به زبان گفتاری است. کودک پیش از آن که گفتار را بیاموزد، با زبانی از علامت‌ها و نشانه‌ها به بیان خواست‌ها و اندیشه‌های

خود می‌پردازد. یادگیری گفتار، فرایندی پیچیده و طولانی است. پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهند که کودک از ۱۲ تا ۱۴ ماهگی، اولین واژه را به زبان می‌آورد. در حقیقت، زبان کودک پیش از ۱۲ تا ۱۴ ماهگی در برگیرنده علامت‌ها و نشانه‌هاست. به بیان دیگر، کودک در این مرحله با علامت‌ها و نشانه‌ها سخن می‌گوید. در نشانه‌شناسی، که شاخه‌ای از زبان‌شناسی است، تفاوت نشانه و علامت این است که نشانه دارای مخاطب و قراردادی است، اما علامت که گونه‌ای از نشانه است لزوماً دارای مخاطب نیست و قراردادی نمی‌باشد. حال ممکن است برسید که اگر علامت دارای مخاطب نیست پس چه نقشی در بیان خواست‌ها و اندیشه‌های کودک دارد؟ در پاسخ باید گفت: اگر هدف دیگر زبان را که انتقال اطلاعات است بر هدف پیشین بیفزاییم، می‌توان گفت که علامت‌ها نیز، به عنوان انتقال دهنده اطلاعات، می‌توانند جزئی از زبان کودک باشند. اجزای زبان علامتی - نشانه‌ای؛ گریه و فریاد، ادای صداهای مبهم و اشاره است. (احدی و بنی جمالی، ۱۳۷۳، ص ۱۶۷)

مهم‌ترین ابزار انسان‌ها برای برقراری ارتباط با یکدیگر، زبان است. زبان ابزاری است برای بیان اندیشه‌ها و در عین حال بهتر اندیشیدن. کودک نیز برای برقراری ارتباط با دیگران از زبان استفاده می‌کند. تکامل زبان در کودک از ویژگی‌هایی برخوردار است که آگاهی از آن‌ها در شناخت هر چه بهتر کودک مؤثر است.

زبان‌گفتاری (تکلم):

تکلم، رفتاری بسیار پیچیده است و برای این که کودک بتواند چنین رفتار پیچیده‌ای را انجام دهد، به حداکثر کمک دیگران نیاز دارد.

گفتار، آواها یا واژه‌هایی است که برای رساندن منظور یا مفهومی بیان می‌شوند. تکامل گفتار، دگرگونی صداهای مبهم و نامعلوم به آواها و واژه‌های واضح و معنادار است. زبان‌گفتاری، در مقایسه با زبان علامتی - نشانه‌ای، شکل پیشرفته‌ی بیان خواست‌ها و اندیشه‌هاست. روند یادگیری گفتار، به دلیل دشواری و پیچیدگی آن، کندتر از روند یادگیری مهارت‌های دیگر است. کندی روند یادگیری گفتار ناشی از آن است که پیشرفت کارکرد اجزای دستگاه گفتاری مستلزم زمانی طولانی است و از سوی دیگر، کودک به آسانی نمی‌تواند هماهنگی و ارتباط لازم را در به کارگیری این اجزا برقرار کند. میان ۱۲ تا ۱۸ ماهگی، کودک برای گفتار آماده می‌شود. چنان‌چه کودک در این دوره آمادگی، زبان ننگشاید، به دلیل عدم توانایی در بیان خواست‌ها، احساسات و اندیشه‌های خود ممکن است دچار اختلال‌های عاطفی شود. فراهم نشدن موقعیت و تشویق کافی برای سخن گفتن،

سبب تأخیر در زبان‌گشودن کودک می‌گردد. هم‌چنین، دیر زبان‌گشودن کودک می‌تواند ناشی از عقب‌ماندگی ذهنی باشد. پژوهش‌های انجام‌شده در مورد دوقلوها و سه‌قلوهای همسان نشان می‌دهد که آنان دیرزبان می‌گشایند. این قبیل کودکان به دلیل ارتباط نزدیکی که با یکدیگر دارند، منظور خود را با صداهای مبهم به یکدیگر تفهیم می‌کنند و به همین دلیل کوشش چندانی برای ارتباط‌گفتاری با دیگران از خود نشان نمی‌دهند. (احدی و بنی‌جمالی، ۱۳۷۳، ص ۱۷۲).

توصیه‌هایی برای رشد زبان در کودکان

گاتلیپ و ویلیامز (۱۹۸۷) براساس پژوهش‌های انجام‌گرفته در زمینه رشد زبان، موارد زیر را پیش‌نهاد می‌کنند:

۱- با نوزاد صحبت کنید

اگرچه صحبت با نوزاد برای بسیاری از افراد به طور طبیعی اتفاق می‌افتد، ولی به خاطر بسیاری از تجارب کودکان در بدو تولد، ایشان را برای به کارگیری زبان آماده می‌سازد. نوزاد کوچک ممکن است نفهمد شما چه می‌گویید، ولی بسیار مهم است که با وی صحبت کنید. نوزاد

سخن گفتن نیز همانند سایر مهارت‌ها به تمرین نیاز دارد.

۴- به طور منظم برای کودکان کم سن کتاب بخوانید.

سواد خواندن و نوشتن از نخستین تجارب زبانی کودک ریشه می‌گیرد. بزرگسالانی که برای کودکان کتاب می‌خوانند نه تنها آن‌ها را در معرض زبان قرار می‌دهند و برای ایشان پدیده‌ای لذت بخش می‌آفرینند، بلکه دانش خواندن را همچون فعالیتی معنادار به ایشان منتقل می‌سازند. به طور معمول کودکانی که برای ایشان کتاب خوانده شده است، زودتر از کسانی که این تجربه را نداشته‌اند، خواندن را یاد می‌گیرند.

۵- کودکان را تشویق کنید که کتاب بخوانند.

خواندن، کلید رسیدن به نتایج مطلوب و گوناگونی است که ناشی از رشد زبان است. برای مثال اگر سایر عوامل همه یکسان باشند، هر چه کودک بیش تر کتاب بخواند، احتمال افزایش واژگان او بیش تر می‌شود. خواندن، کودک را در معرض سبک‌های مختلف زبان نوشتاری قرار می‌دهد. هم چنین زمانی که کودک از حالت «یادگیری خواندن» به حالت «خواندن برای یادگیری» منتقل می‌شود، خواندن یکی از مهم‌ترین و کارآمدترین راه‌های کسب اطلاعات جدید را تشکیل می‌دهد.

۶- هر روز وقتی را برای مکالمه با کودک تعیین کنید.

کودکان زمانی مهارت‌های ارتباطی را فرا می‌گیرند که منظم آن‌ها را به کار گیرند. مکالمه مکرر با یک بزرگسال موجب تقویت توانایی کودک در تفکرات اساسی، رشد لغات، مهارت‌های اجتماعی و خلاصه تماس مداوم با احساسات و نیازهای کودک می‌شود. هیچ چیز جای مکالمه طولانی و منظم کودک با بزرگسالان را نمی‌گیرد. (گلاور، ۱۳۸۱، ص ۱۷۰).

منابع:

- احدی، حسن؛ بنی‌جمالی، شکوه السادات (۱۳۷۳): روان‌شناسی رشد، چاپ هفتم، تهران مرکز نشر بنیاد.
- گلاور، جان ای؛ برونینگ، راجراج (۱۳۸۱): روان‌شناسی تربیتی، ترجمه علینقی خرازی، چاپ سوم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

یادگیری گفتار، فرایندی پیچیده

و طولانی است. پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهند که کودک از ۱۲ تا ۱۴ ماهگی، اولین واژه را به زبان می‌آورد. در حقیقت، زبان کودک پیش از ۱۲ تا ۱۴ ماهگی در برگیرنده علامت‌ها و نشانه‌هاست. به بیان دیگر، کودک در این مرحله با علامت‌ها و نشانه‌ها سخن می‌گوید.

باشنیدن سخنان شما می‌آموزد که زبان را با فعالیت‌های دیگر مرتبط سازد. نوزادان در آغاز، برای فهم زبان تا حد زیادی متکی به زمینه سخن‌اند، ولی به زودی می‌آموزند که زبان شفاهی را همراه با بدون وجود زمینه‌های سخن درک کنند.

۲- در برابر صداسازی (آواگری) نوزاد واکنش نشان دهید.

همانند هر عمل دیگر انسان، آواگری نیز تحت تأثیر واکنش دیگران قرار می‌گیرد. همان‌طور که صحبت با نوزاد برای بسیاری از بزرگسالان به طور طبیعی پیش می‌آید، واکنش در برابر آواگری‌های او نیز طبیعی است. نوزادان از طریق واکنش شما تشویق به صداسازی می‌شوند و به تدریج فرا می‌گیرند که چگونه و چه زمانی زبان را به کار برند.

۳- از کودکان بخواهید که تجارب خود را توصیف کنند.

کودکان با صحبت کردن درباره آن‌چه دیده یا شنیده‌اند، توانایی ابراز خویش را رشد می‌دهند و مهارت‌های لازم را برای ارتباط با دیگران کسب می‌کنند. در مورد نوزادان ممکن است نیاز باشد که آن‌ها را برانگیزانند. وقتی کودکان لغات یا راه‌های بیان عقاید خود را جست و جو می‌کنند، اغلب حفظ شکیبایی مهم است. ولی به زودی آن‌ها راحت‌تر سخن خواهند گفت.